

Politična stabilnost kot stanje razvite demokracije

POVZETEK: V svojem članku avtor tematizira problematiko stanja oz. kvalitete demokracije v sodobnih družbah. Pri tem uporablja koncept politične stabilnosti, ki ga opredeli kot stanje razvite demokracije. Iz tega izhajajoč skuša zajeti fenomen politične stabilnosti v kar najširšem smislu. Na ta način oblikovan model politične stabilnosti sestoji iz treh komponent: obstojnosti sistema, inkluzivnosti ter učinkovitosti. Ob tem je poudarjena medsebojna povezanost in odvisnost med posameznimi aspekti omenjenih komponent. Po avtorjevem mnenju ta model predstavlja osnovo za primerjalno evalvacijo stanja demokracije v različnih deželah, tudi ali predvsem tistih, ki so se relativno pred kratkim podale na pot demokratizacije.

KLJUČNE BESEDE: politična stabilnost, demokracija, obstojnost sistema, inkluzivnost, učinkovitost

S t.i. tretjim valom demokratizacije (Huntington, 1993), ki se je začel sredi 70. let s padcem nedemokratskih režimov v deželah južne Evrope (Portugalska, Grčija, Španija), se nadaljeval v 80. letih s postopnim zatonom avtoritarizma v Latinski Ameriki in vzhodni Aziji ter se zaključil ob koncu 80. in v začetku 90. z demontažo komunizma v vzhodni Evropi in na področju nekdanje Sovjetske zveze, je v zadnjih desetletjih izrazilo naraslo število držav s formalno demokratično ureditvijo.¹ Vendar pa različne raziskave stanja demokracije (med katerimi so najodmevnejše tiste, ki jih opravlja organizacija Freedom House) kažejo, da velik del novih demokracij izpolnjuje zgolj neke minimalne kriterije demokracije (večstrankarski sistem, splošna volilna pravica...), medtem ko so ostale značilnosti poliarhične ureditve (neodvisnost sodstva, avtonomija civilnodružbenih asociacij, svoboda medijev...) šibko razvite. Zato nekateri analitiki svarijo pred naivnimi tezami o globalni prevladi demokracije, saj naj šlo predvsem za razširjanje takšnega tipa demokracije, ki ga opredelujeta plitkost in neliberalnost (Zakaria, 1997; Diamond, 1999). Primeri držav, kot so Indija, Kolumbija, ali Venezuela, kjer imajo večstrankarski sistem s svobodnimi volitvami že nekaj desetletij, a kljub temu ne izpolnjujejo tistih standardov, ki so v veljavi v demokratično najrazvitejših zahodnih državah, namreč dokazujejo, da je tudi takšna šibka in neliberalna (po Diamondu volilna) demokracija² lahko dolgotrajen pojav in da razvoj demokracije v smislu njenega poglobljanja nikakor ni samoumeven.

Ko govorimo o uspešnosti demokratizacije določene družbe, je potrebno le-to razumeti v vsej njeni obširnosti in celovitosti. V tem se zdi smiselna uporaba pojma

politične stabilnosti, katerega konceptualizacijo bomo opravili v pričujočem prispevku. Politična stabilnost je opredeljena kot večdimenzionalen koncept, ki se nanaša na stanje razvite oz. kvalitetne demokracije v smislu »razširjene poliarhije«. Gre za dopolnitev izvirnega koncepta poliarhije, kateri opredeljuje predvsem vertikalno, tj. volilno razsežnost odgovornosti, kar pomeni, da vključuje postopke politične selekcije, katerih bistvo pa sta svoboda političnega delovanja in politična enakost državljanov (Dahl, 1971; 1989). To razširjeno pojmovanje se nanaša na vzdrževanje in razvoj kanalov za politično artikulacijo in sodelovanje državljanov in skupin pri političnem odločanju na eni strani ter mehanizmov permanentnega nadzora nad nosilci oblastnih pozicij, ki temelji tako na institucionalnem ravnotežju moči (sistem »checks and balances«) med različnimi vejami oblasti (O'Donnell, 1998) kot na vzajemnem nadzoru državnih in civilnih akterjev na različnih nivojih političnega odločanja (Schmitter, 1999), na drugi strani.

1. Opredelitev koncepta

Čeprav je politična stabilnost pomemben in pogosto obravnavan predmet sociološke in politološke analize, pa jo je težko natančno identificirati, zato je v teoriji definirana na različne načine. Običajno se jo razume v smislu obstojnosti sistemskih institucij – v primerih, ko je obravnava osredotočena na demokratične politične sisteme, torej v smislu obstojnosti demokratične institucionalne ureditve.³ Pri tem gre za razlikovanje med dolgoročno stabilnostjo, ki se nanaša na omenjeno obstojnost režima v nekem daljšem časovnem obdobju, in kratkoročno stabilnostjo, ki meri kratkoročnejšo dinamiko (običajno merjeno vsako leto) različnih vidikov stabilnosti oblasti oz. politike (stabilnost vlade, obseg javnih protestov in nasilja, javno-finančna stabilnost itd.) (Lane in Ersson, 1987).

Vendar pa je tovrstno pojmovanje politične stabilnosti, ki kot zaželeno stanje implicira šibkost dinamike političnih sprememb, nekoliko »prekratko« oz. nezadostno. Čeprav nedvomno drži, da (pre)velika turbulentnost ne vpliva pozitivno na kvaliteto političnega življenja in na splošen družbeni razvoj, pa je tovrstna opredelitev vseeno nezadovoljiva. Ob intenzivnih družbenih spremembah lahko namreč rigidnost institucionalne strukture (ki pa je »stabilna«) povzroči nerešljive probleme, ki na daljši rok pripeljejo do systemskega zloma (kot je to primer ob različnih revolucijah). Tako je v sodobnih družbenih razmerah, ki jih opredeljujeta izrazita kompleksnost in dinamičnost, ravno fleksibilnost političnega sistema pogoj njegove stabilnosti. Prav zaradi omenjene kompleksnosti družbenega okolja morajo politični sistem in njegovi nosilci razviti določene kvalitete za uspešno soočanje z izzivi, ki jih le-to postavlja; česar pa v primeru pretirane statičnosti zagotovo niso sposobni. Čeprav so sodobne demokratične družbe že po »naravi stvari« dinamičnejše in fleksibilnejše od nedemokratičnih, pa pred določenimi pojavi inercije in neodzivnosti niso imune.

Pri opredelitvi politične stabilnosti se navezujemo na konceptualizacijo politične stabilnosti kot večdimenzionalnega fenomena, kot jo je postavil npr. Lijphart.⁴ V splošnem pomeni »sposobnost selektivnega (z namenom ohraniti svojo identiteto in samoreferenčnost) vključevanja relevantnih akterjev in tematik v svojo *modus operandi*

ter sposobnosti razvijanja kapacitet za reševanje problemov, ki izhajajo iz družbenih funkcij, ki jih politični sistem opravlja» (Adam, 1994: 37). Vse to pa se seveda veže na demokratični normativni kontekst.

2. Komponente politične stabilnosti

Koncept politične stabilnosti sestoji iz treh komponent oz. dimenzij: 1. *obstojnosti sistema*, 2. *inkluzivnosti* in 3. *efektivnosti*. Pri tem zajema politiko v karseda celovitem smislu, tj. tako v smislu izražanja in usklajevanja različnih interesov ter razmerij in odnosov med različnimi političnimi akterji (»politics« dimenzija) kot tudi v smislu oblikovanja politik na različnih družbenih področjih (»policy« dimenzija).

2.1 Obstojnost sistema

Pojem obstojnosti sistema se navezuje na pojmovanje politične stabilnosti v zgoraj omenjenem ožjem (in prevladujočem) smislu, se pravi v smislu trdnosti demokratičnih principov izvajanja oblasti oz. vztrajnosti demokratične ureditve kot celote. Vsebuje tri glavne elemente: *odsotnost groženj ureditvi v obliki (političnega) nasilja, legitimnost in stabilnost vladanja*.

Najosnovnejši pogoj za obstojnost katerekoli oblike politične ureditve je njegova »fizična varnost«, ki se najočitneje izraža skozi stopnjo (ne)izpostavljenosti različnim aktivnostim, usmerjenim v nasilno spremembo temeljnih institucionalnih in normativnih premis sistema. To so aktivnosti, utemeljene bodisi na ideološki, verski, nacionalni itd. podlagi ali pa izhajajo zgolj iz težnj določenih skupin po ohranjanju moči in privilegijev.

Obstajajo notranje in zunanje oblike groženj. Notranjo grožnjo obstojnosti demokratičnega sistema predstavljajo razne radikalne skupine in njihove nasilne prakse, kot so umori ali ugrabitve, se pravi aktivnosti, znane pod pojmom terorizem. Namen teh je destabilizacija in morebitna sprememba sistema. O zunanji grožnji demokratičnemu sistemu pa lahko govorimo tedaj, ko ta prihaja s strani organiziranih struktur, ki so locirane v njegovem okolju. Najpogosteje gre za grožnjo določeni demokratični državi s strani druge države oz. skupine držav, ki jo različnih razlogov skuša(jo) destabilizirati ali uničiti. Pri tem gre tako za neposredne oblike posegov (denimo vojaška agresija) kot tudi za poskuse destabilizacije demokracije preko posrednikov, tj. v obliki pomoči raznim »domačim« skupinam, ki jih z njimi družijo ideološka, nacionalna, verska itd. pripadnost in ki delujejo v smeri odprave demokratične ureditve.

Z vprašanjem (odsotnosti) groženj politični ureditvi je povezano tudi vprašanje njene legitimnosti. Po Lipsetu predstavlja legitimnost »zmožnost producirati in vzdrževati prepričanje, da so obstoječe politične institucije za družbo najprimernejše« (Lipset, 1959:29). Posledica legitimnosti je pristajanje državljanov na temeljne norme in principe določene politične ureditve in ravnanje v skladu z njimi. V tem smislu govori Beetham o treh dimenzijah legitimnosti. Prva se nanaša na pristajanje na pravila v smislu priznavanja njihove pravne veljavnosti, druga pomeni upravičenost pravil v smislu skupnih prepričanj (gre za vrednotni konsenz o temeljnih pravilih, ki naj veljajo v družbi), tretja pa se nanaša na legitimacijo pravil skozi aktivno izraženo strinjanje z njimi (se

pravi njihovo prakticanje) (Beetham, 1991:16-19). Poleg tega je legitimnost koncept, ki sestoji iz različnih (kognitivnih, emotivnih, etičnih...) elementov; pravtako pa se razlikujejo osnove, na katerih je utemeljeno prepričanje v ustreznost določenega političnega reda. Po Weberu legitimnost ureditve temelji bodisi na interesnih (pričakovanje koristi) bodisi brezinteresnih (afektivnih, religioznih, racionalnih) motivih. Pri tem razlikuje med štirimi tipi podlag, na katerih temelji »privolitev« redu: tradicionalna (prepričanje o pravilnosti tistega, kar je vedno obstajalo), afektivna (emotivna zavezanost določenim normam in principom), racionalna (na razumu temelječe prepričanje o absolutni vrednosti določenih norm in principov) in legalna (prepričanje o formalni, tj. proceduralni korektnosti določenih odločitev) (Weber, 1997:126-130). Čeprav je legitimnost sodobne demokracije utemeljena pretežno na racionalno-legalni podlagi, pa vseeno ni brez določenih emotivnih elementov. Poleg tega v deželah z etabrirano demokratično ureditvijo vsebuje tudi tradicionalne elemente v smislu navajenosti na demokracijo.

Legitimnost demokratičnega sistema predpostavlja konsenz v smislu zavezanosti temeljnim demokratičnim normam in principom s strani državljskega telesa ter pripoznavanja tovrstne oblike politične ureditve kot edine sprejemljive alternative. Vendar pa večinska podpora demokraciji s strani prebivalstva, čeprav je nujno potrebna, ne zadostuje za uspešno stabilizacijo demokracije, če ni pristanka s strani posameznih strateških skupin. Element potencialne destabilizacije demokracije predstavlja obstoj t.i. protisistemskih strank, se pravi strank, katerih program in način delovanja vsebuje elemente, ki so nezdržljivi z demokratičnimi načeli, čeprav upoštevajo določena demokratična pravila delovanja. Tako se mnoge med njimi udeležujejo volitev in so zastopane v parlamentih. Gre predvsem za skrajno desno ali levo usmerjene stranke oz. stranke, ki so utemeljene na določeni fundamentalistični osnovi. Takšne stranke predstavljajo poseben problem za demokratično stabilnost v primeru, če si pridobijo podporo znatnega dela volilnega telesa v razmerah relativno velike fragmentiranosti političnega prostora. Njihovo morebitno sodelovanje v izvršni oblasti namreč pomeni nevarnost uvajanja nedemokratičnih metod vladanja, poleg tega pa negativno prispeva k imidžu demokratičnosti dotične države. Če pa pride do »izolacije« protidemokratičnih strank s strani ostalih, se pravi zmernih strank, se zaradi manjše parlamentarne »mase« slednjih zmanjšajo možnosti sklepanja vladnih koalicij. Močne in agresivne protidemokratične stranke – predvsem komunistične in fašistične orientacije – so v obdobju med obema vojnama predstavljale veliko oviro pri utrjevanju demokracije v večini evropskih držav. Po drugi svetovni vojni se je njihova moč zmanjšala, tako da niso mogle ogroziti temeljev demokratične ureditve.

Posebno problematične so tudi skupine, ki posedujejo določene ekskluzivne resurse in ki bi lahko smatrale uveljavitev demokracije za grožnjo njihovim privilegijem. Sem sodijo razne privilegirane oligarhične skupine iz nedemokratičnega režima, še posebej nosilci njegovih represivnih funkcij, predvsem vojska, ki lahko svoje resurse uporabijo za destabilizacijo ali uničenje demokratičnih institucij Tako so v Španiji leta 1936 na volitvah poražene skupine, med katerimi je glavno vlogo igrala vojska, sprožile državljansko vojno, ki je rezultirala v porazu republikanske strani in propadu porajajoče

se demokracije, čemur je sledila dolgoletna diktatura generala Franca; ali pa v Čilu leta 1973, ko je zopet vojska, podprta s strani nosilcev ekonomske moči, zrušila demokratično izvoljeno oblast in uvedla vojaško diktaturo pod vodstvom generala Pinocheta. Vendar pa do zrušitve demokratičnih institucij ne pride nujno s strani »starih« oz. »konzervativnih« družbenih skupin, ki ščitijo družbeni *status quo*. Tako so na Češkoslovaškem leta 1948 revolucionarni komunisti, ki se tedaj predstavljali del vladajoče koalicije, izvedli državni prevrat, ki je pomenil ukinitvev parlamentarne demokracije in uvedbo komunističnega totalitarizma. V vseh naštetih primerih se imele prevratniške skupine neposredno (tj. materialno ali organizacijsko) podporo »od zunaj«: v prvem primeru je šlo za podporo nacistične Nemčije in fašistične Italije, v drugem s ZDA (predvsem njene obveščevalne službe CIA), v tretjem pa Sovjetske zveze.

Glede na povedano je očitno, da je pripadnost vseh relevantnih družbenih akterjev, tako političnih skupin kot nosilcev družbene moči, normam in principom demokratične ureditve (ali pa vsaj odsotnost nasprotovanja le-tem) nujna za uspešno demokratizacijo, saj je brez tega le-ta nadvse tvegan projekt.

Za uspešno funkcioniranje demokratičnega sistema je poleg pristajanja na njegove principe potrebna tudi utečenost mehanizmov sprejemanja in izvajanja odločitev. Za to, da bi politične institucije (predvsem izvršilna veja oblasti) lahko opravljale svojo funkcijo doseganja družbeno sprejetih ciljev, morajo imeti zagotovljeno določeno stabilnost v smislu za to potrebnega časa in resursov. Tako je zaželeno, da potekajo postopki selekcije nosilcev oblasti sicer ne prereditko, vendar tudi ne prepogosto. Prevelika dinamika sprememb na oblasti v smislu prepogostih menjav vlad, običajno povezana z fragmentiranostjo političnega prostora, namreč ovira koherentno in konsistentno vodenje politik, kar posledično negativno vpliva na sposobnost doseganja razvojnih ciljev. Vendar je po drugi strani pretirano poudarjanje stabilnosti oblasti zavajajoče, še posebno tedaj, ko se v raziskavah politične stabilnosti kot indikator uporablja število menjav vlad. Odsotnost menjav oblasti, se pravi dolgotrajnejša »zacementiranost« ene politične grupacije na oblasti – torej visoka stopnja »stabilnosti« – namreč prav tako ni produktivna. V tem primeru, se pravi ob odsotnosti realne politične alternative, se namreč vladajoča garnitura pogosto začne čutiti »nedotakljivo«, kar običajno vodi v različne oblike deformacij (inercija, neučinkovitost, korupcija).

2.2 Inkluzivnost

Inkluzivnost predstavlja tiste značilnosti, s katerimi se običajno označuje demokratičnost določenega političnega sistema. Gre za vključenost kar najširšega števila ljudi v politično odločanje, pri čemer se upošteva njihova individualnost in iz nje izhajajoča medsebojna različnost, ter avtonomnost glede vloge, ki jo igrajo v političnem življenju. Njena glavna elementa sta *participacija* (sodelovanje državljanov na različnih ravneh odločanja) in *kompetitivnost* (svobodno in enakopravno delovanje političnih akterjev), kateri predstavljata tudi temeljni dimenziji Dahlovega modela poliarhične demokracije (Dahl, 1971).

Pojem politične *participacije* označuje sodelovanje ljudi pri odločanju o javnih zadevah preko bolj ali manj formaliziranih kanalov in »sestoji iz vseh tistih aktivnosti,

ki so na takšen ali drugačen način namenjene učinkovanju na delovanje in rezultate političnega sistema« (Goel v Smith, 1980:76). Najosnovnejši mehanizem politične participacije je zagotovo sodelovanje na volitvah za ključne politične funkcije, med katerimi so najpomembnejše parlamentarne in predsedniške volitve. Pri tem gre tako za pasivno participacijo v smislu sodelovanja pri izbiri kandidatov (voliti), kot za aktivno participacijo v smislu kandidiranja na volitvah (biti voljen). Dandanes predstavlja inkluzivnost volilne pravice – v smislu vključenosti vseh odraslih državljanov v volilno telo določene politične skupnosti – enega ključnih elementov, brez katerega neke politične ureditve ni mogoče šteti za demokratično. Dejstvo je namreč, da v primeru, ko je določeni družbeni skupini onemogočeno sodelovanje v procesih odločanja, njihove pravice in interesi ne morejo biti ustrezno zastopane v teh procesih (Dahl, 1998:77). To vodi bodisi v popolno socialno izključenost takšnih skupin bodisi v paternalistično skrbništvo vladajočih krogov nad njimi, kar jih ohranja v položaju odvisnosti in nezmožnosti odločanja o svoji usodi.⁵

Čeprav je jasno, da je volilna participacija pomemben atribut demokratičnosti politike, pa je vprašanje, kako »visoka« mora biti. Nekatere etabrirane demokracije (predvsem ZDA) so namreč znane po relativno nizki volilni udeležbi, drugod pa je volilna udeležba tradicionalno visoka. Pri tem je potrebno povedati, da je volilna udeležba (vsaj na državni ravni) v nekaterih demokratičnih državah obvezna, kar vsekakor vpliva na (višji) nivo volilne udeležbe. Razlikuje se tudi pogostost volitev, saj je le-teh v državah s federativno ureditvijo praviloma več, kar vpliva na (nižjo) povprečno udeležbo. Poleg tega pa so motivi državljanov za udeležbo na volitvah različni, kar pomeni, da ne gre le za željo po osebнем sodelovanju v politiki, ampak igrajo marsikje pomembno vlogo tudi drugačni, bolj tradicionalni motivi, npr. občutek dolžnosti itd.

Tako verjetno drži, da v družbah s stabilno demokracijo (zelo) nizka volilna udeležba ni nujno znak pomanjkljivega delovanja demokracije, čeprav lahko postane problematična v primeru, ko je volilna abstinenca omejena na določene marginalne družbene skupine, ki so s tem izključene iz političnega odločanja. Drugače pa je v kontekstu »novih demokracij«, kjer je šele pred kratkim prišlo do odprave avtoritarne oblike vladavine in uvedbe demokratičnega sistema, saj lahko v tem primeru nizka volilna udeležba pomeni nezaupanje velikega dela državljanov v konsolidirajočo se demokracijo.

Poleg tega, kdo glasuje na volitvah, je pomembna tudi to, kdo kandidira na volitvah. Čeprav v sodobnih demokratičnih sistemih formalno tovrstnih omejitev skorajda ni (razen tistih, ki se nanašajo na volilno pravico nasploh), pa je slika v realnosti nekoliko drugačna, saj so nižji sloji, etnične manjšine in ženske disproportionalno zastopani tako na kandidatnih listih kot tudi v predstavniških institucijah. Predvsem problematika žensk v politiki je zadnja desetletja pomembna tema diskusij zahodnih demokracij, ponekod (predvsem v skandinavskih državah) pa so tudi uvedli določene institucionalne mehanizme za njihovo večjo zastopanost v organih odločanja.

Sodelovanje na volitvah pa ni edina oblika politične participacije v moderni demokraciji – čeprav je najpogostejša in tudi najpomembnejša. Obstajajo namreč tudi druge oblike sodelovanja ljudi v procesih političnega odločanja. V prvi vrsti gre za

sodelovanje v politično relevantnih organizacijah, pa naj si gre za politične stranke, ki predstavljajo nosilne akterje političnega življenja, ali pa za bolj nekonvencionalne skupine, kot so različna družbena gibanja, ad-hoc združenja (ustanovljena za reševanje določenega konkretnega družbenega problema), »protestne« organizacije itd. Aktivni vidik tovrstne participacije predstavlja prakticiranje določenih politično motiviranih aktivnosti (denimo politična agitacija) in udeležba pri različnih javnih manifestacijah (demonstracije, stavke, peticije). Lahko rečemo, da so to kompleksnejše oblike politične participacije, saj zahtevajo od državljana več osebne zavzetosti in angažiranosti.

Tovrstne oblike politične participacije praviloma predstavljajo koristno dopolnitev formalnih političnih procesov, saj prispevajo k razvijanju državljanske kompetence, tj. sposobnosti državljanov, da igrajo aktivno vlogo nasproti oblastnim institucijam v smislu participacije v političnem odločanju in nadzora nad ravnanjem oblastnikov (Soltan, 1999:17). Sodelovanje v različnih javno angažiranih organizacijah omogoča državljanom oblikovanje tistih stališč in veščin, ki so potrebni za uspešno upravljanje oz. vodenje politike. Sem sodi predvsem sposobnost argumentiranega političnega komuniciranja (tako v smislu prepričevanja svojih sodržavljanov oz. pripadnikov lokalne skupnosti kot v smislu zagovarjanja stališč in predlogov pred organi oblasti) pa tudi različne organizacijske veščine, potrebne za izvedbo določenega političnega projekta. Poleg tega javni angažma državljanov prispeva k krepitvi občutka pripadnosti skupnosti in s tem občutljivosti za vprašanja občega dobrega, kar povečuje socialno kohezivnost kot pomembno komponento integracije družbe.

V delu demokratične politične teorije participacija državljanov ni bila sprejeta kot nekaj enoznačno zaželenega. Mnogi so namreč opozarjali na nevarnost artikulacije ekstremističnih idej in s tem razmaha političnega radikalizma, o katerem so pričale izkušnje 20. in 30. let 20. stoletja, ko so velik del Evrope preplavila tako desno kot levo usmerjena protidemokratična gibanja. Po Huntingtonovem prepričanju pretirana politična participacija v primeru šibkosti političnih institucij lahko privede do politične nestabilnosti (Huntington, 1969:79). Berelson et al. pa so celo trdili, da je določena stopnja politične apatije pozitivna za politično stabilnost in za uspešno delovanje demokracije, saj naj bi bili ekstremni politični interesi povezani z političnim ekstremizmom, ki je kot takšen nekompatibilen z demokracijo, medtem ko naj bi zmerno izraženi interesi omogočali politične kompromise (Berelson et al., 1955:314). Vsekakor drži, da ni vsaka politična participacija zaželena z demokratičnega vidika. To nedvomno velja za participacijo pri tistih organizacijah in aktivnostih, ki si prizadevajo za uveljavitev protidemokratičnih političnih ciljev, praviloma na nedemokratičen način oz. z nedemokratičnimi sredstvi. Zato je potrebno razlikovati med tovrstnimi nelegitimnimi oblikami participacije in tistimi, ki pristajajo oz. spoštujejo demokratični normativni. Slednje v modernih družbah vsekakor prevladujejo. Med te sodijo tudi tiste oblike politične participacije, ki ne potekajo preko ustaljenih političnih kanalov (se pravi skozi institucije sistema), vendar pa njihova »vsebina in oblika« nista v neskladju demokratičnimi normami. (Tako je protest na javnem mestu – denimo pred parlamentom ali vlado – zoper določeno odločitev državnih organov nekonvencionalna oblika participacije, vendar pa je z demokratičnega stališča nedvomno legitimna).

Potrebno je poudariti, da politična participacija državljanov sama po sebi še ne zagotavlja demokratičnosti politične ureditve. Da bi imela svoj smisel, je potreben obstoj političnih alternativ, se pravi različnih političnih opcij, med katerimi lahko državljanji izbirajo. Brez tega je sodelovanje ljudi v procesih odločanja zgolj fasada, ki prekriva dejansko nedemokratično prakso določenega režima, oz. ritual za potrjevanje njegove legitimite. Za oba velika totalitarizma 20. stoletja (naci-fašizem in komunizem) so bile značilne različne oblike navidezne oz. oblastno usmerjene participacije – množične organizacije in mitingi, visoka volilna udeležba –, ki pa so bolj kot kaj drugega izražale izrazito politično-ideološko »prepariranost« družbe in nadzor vladajoče elite nad njo, saj pri tovrstnih oblikah participacije ni šlo za vplivanje na rezultate političnih procesov, kateri so bili znani vnaprej.

Potreben je torej politični pluralizem, katerega osrednjo značilnost predstavlja njegova *kompetitivnost*, se pravi možnost tekmovanja različnih političnih akterjev, posledica česar je obstoj političnih alternativ. Dejstvo je, da v družbi – še posebej v visoko diferencirani družbi moderne dobe – obstaja množstvo različnih ekonomsko, kulturno ali kako drugače motiviranih interesov ter različnih in pogosto medsebojno nasprotujočih si idejnih, filozofskih, verskih, moralnih itd. usmeritev. Na tej osnovi pride do oblikovanja različnih pogledov na delovanje politike in družbe ter vizij o tem, kateri so najpomembnejši obče-družbeni interesi. Zato je pogoj demokratičnosti in odprtosti družbe obstoj takšne politične ureditve, ki omogoča artikulacijo kar najširšega spektra političnih usmeritev, katere imajo tako možnost, da v odprti in pošteni tekmi konkurirajo za podporo državljanov. Po prepričanju mnogih avtorjev je temelj le-te prav v politični kompeticiji. Tako po Sartorijevem mnenju leži bistvo demokracije v interakcijah med posamezniki in skupinami v družbi oz. – z vidika vladavine – v principu tekmovanja za oblastne pozicije, saj »ne glede na to, kako oligarhično je organizirana posamezna manjšina, če se jo opazuje od znotraj, je rezultat tekmovanja med njimi na koncu – demokracija« (Sartori, 1987:151). Tisto, kar šteje, torej ni sodelovanje ljudi pri odločanju, ampak možnost izbire med različnimi političnimi alternativami.

Pri tem pa je ključno, da obstajajo sistemski oz. institucionalni pogoji, ki 1. omogočajo avtonomno organiziranje družbenih skupin kot (potencialnih) političnih akterjev in 2. zagotavljajo njihovo pošteno obravnavo v politični in javni sferi. V prvem primeru gre predvsem za odsotnost ukrepov in sankcij, usmerjenih v preprečevanje političnega delovanja določene skupine – razen v primeru, ko gre za skupine, katerih aktivnosti so v nasprotju z ustavnimi normami parlamentarne demokracije –, poleg tega pa tudi za oblikovanje socialnih in ekonomskih predpostavk, ki omogočajo kar najširšemu krogu družbenih interesov razviti sposobnost politične artikulacije.⁶ Drugo pa se nanaša na enakopravnost političnih skupin pri svojem javnem delovanju, denimo pri populariziranju svojih političnih programov in stališč o najpomembnejših družbenih vprašanjih, kjer naj nobena politična skupina ne bi imela privilegirane položaja. Tu igrajo ključno vlogo institucije in mehanizmi informiranja javnosti, se pravi medijski prostor, saj je od njihove odprtosti in dostopnosti različnim političnim opcijam v veliki meri odvisna dejanska kompetitivnost političnega sistema. Pri tem je še posebej pomembno vzdrževanje ravnovesja med vladajočimi in opozicijskimi skupinami glede

»mnenjske pokritosti«, saj obstaja vselej nevarnost, da bo vladajoča politična opcija resurse, ki so ji na voljo za izvajanje oblasti, uporabila za samopromocijo. (Tovrstna prednost vladajočih strank je posebej očitna v času pred volitvami, tj. med predvolilno kampanjo, ko vladajoči politiki še posebej intenzivno uporabljajo različne medijske dogodke državnega pomena – npr. odpiranje cest in drugih objektov, slavnostni govori na različnih praznovanjih – za krepitev lastne medijske podobe.)

Rečemo lahko, da sta participacija in kompeticija dva temeljna elementa demokratične družbe, ki pa lahko nastopata neodvisno druga od druge (Dahl, 1971). Tako obstajajo politične ureditve z univerzalno participacijo, kjer je možnost kompeticije omejena, pa tudi ureditve, kjer obstaja določena politična kompeticija, a ob omejeni participaciji. Glede pomena ene in druge za delovanje demokracije bi lahko postavili trditev, da je kompeticija pomembnejši kazalec demokratičnosti kot participacija. Slednja je namreč ob odsotnosti prve zgolj navidezna in kot taka za demokracijo povsem nerelevantna, kar je bil primer denimo komunističnih sistemov, kjer je bila uveljavljena splošna volilna pravica, politična participacija pa je ponekod predstavljala sistemsko normo, vendar o poliarhični demokraciji ni bilo mogoče govoriti. Medtem pa obstoj kompeticije, ki že sam po sebi predpostavlja neko stopnjo participacije (obratno pa ne velja), kaže na določeno razpršenost politične moči, poleg tega pa tudi omogoča delni nadzor nad oblastjo. V procesu politične modernizacije – ki je v deželah severne in zahodne Evrope potekal evolutivno – se je liberalizacija sistema v smislu zagotavljanja avtonomije družbenih skupin in vsaj določene stopnje politične kompeticije zgodila precej prej, kot je prišlo do uvedbe splošne in enake volilne pravice.⁷ Verjetno je prav tradicija političnega in sploh družbenega pluralizma, povezana z avtonomijo različnih političnih in interesnih organizacij, predstavljala tisti element, ki je ob postopni širitvi volilnega telesa odločilno prispeval k uspešni uveljavitvi demokratičnih norm in principov ter s tem k dolgoročni stabilizaciji demokratične ureditve. Po drugi strani pa je v deželah brez tovrstne tradicije uvedba splošne volilne pravice pogosto privedla od nestabilne in šibko institucionalizirane demokracije, ki je kmalu postala žrtev avtoritarnih političnih sil (to je bil primer večine držav južne, srednje in vzhodne Evrope po koncu prve svetovne vojne).

Koncept inkluzivnosti je tesno povezan s fenomenom človekovih pravic. Le-te so namreč osnova, ki omogoča tako polno državljansko participacijo kot tudi svobodno in enakopravno politično kompeticijo. Gre za pojem, ki izvira iz tradicije evropskega liberalizma,⁸ še posebno vlogo pa ima v okviru teorije konstitucionalizma.⁹ V povezavi z demokracijo lahko govorimo o treh glavnih tipih človekovih pravic, ki se vežejo na tri različne dimenzije človekovega delovanja. Gre za individualne, družbene in politične pravice (Neumann, 1992). Prve so tiste pravice, ki se vežejo na dostojanstvo posameznika (pravica do zasebnosti, prepoved mučenja itd.), druge se nanašajo na posameznikovo delovanje v odnosu do ostalih posameznikov (denimo pravica od komuniciranja, pravica do izražanja veroizpovedi itd.), tretje pa označujejo pravice posameznikov in skupin do javnega, tj. političnega organiziranja in delovanja (pravica do ustanavljanja političnih strank, do kandidiranja na volitvah itd.). Obstaja pa še četrti tip pravic, ki je novejši in je z demokracijo povezan bolj posredno. To so socialne pravice, ki se v splošnem nanašajo

na zagotavljanje pogojev za spodobno socialno in materialno eksistenco posameznikov (pravica do izobraževanja, zdravstvene oskrbe, nadomestila za brezposelnost itd.).¹⁰ Pravice in svoboščine, povezane s političnim delovanjem, so torej vpete s splošni kontekst človekovih pravic in so običajno tesno povezane z ostalimi tipi pravic (tako težko govorimo o uveljavljenosti političnih pravic, če v družbi ne obstaja pravica do svobodnega izražanja mnenj, pravica do zasebnosti itd.).

Zunanji izraz inkluzivnosti političnega sistema predstavlja njegova reprezentativnost, kar pomeni, da je v institucijah političnega odločanja zastopano kar največjo število raznolikih družbenih interesov, katerih zastopniki imajo možnost soodločanja o relevantnih političnih vprašanjih. Seveda pa pri tem ne gre za neko mehanično preslikavo socialne strukturiranosti družbe v okvir institucij politične reprezentacije, denimo na način, da bi moral biti delež določenih družbenih skupin (denimo delavcev, žensk, brezposelnih) v predstavnških telesih enak njihovem številčnemu deležu v državljanskemu telesu. To bi bilo glede na diferenciranost modernih družb nadvse težko izvedljivo, predvsem pa bi bilo v nasprotju s načeli politične konkurence in svobode izbire. Bistvo reprezentativnosti je tako v tem, da imajo različne družbene skupine možnost izbire svojih predstavnikov, preko katerih vplivajo na vodenje politik.

2.3 Efektivnost

Tretja dimenzija politične stabilnosti je efektivnost. V splošnem se nanaša na sposobnost političnega sistema za doseganje razvojnih ciljev ter zagotavljanje stabilnega in vzdržnega razvoja družbe.¹¹ Dva ključna elementa efektivnosti sta *učinkovitost* in *transparentnost*.

Pri *učinkovitosti* politike gre za njeno sposobnost uveljavljanja konsenzualno sprejetih družbenih ciljev v smislu sprejemanja ustreznih odločitev in njihove optimalne implementacije ter reševanja ključnih problemov, ki so postavljeni pred družbo. To je odvisno predvsem od narave delovanja države in njenih institucij. Moderna država je namreč postavljena pred številne zahtevne naloge, ki zadevajo najrazličnejše vidike človekovega življenja in življenja družbe kot celote, zato segajo na večino družbenih področij. Za njihovo uspešno izvrševanje mora razviti sofisticiran in diverzificiran sistem z množtvom institucij, specializiranih za opravljanje točno določenih nalog. Gre torej za značilnosti fenomena razvite birokracije, kot jo je formuliral Weber, se pravi »racionalno oblikovane hierarhične organizacije z namenom usklajevanja dela mnogih posameznikov pri opravljanju obsežnih organizacijskih nalog in doseganju organizacijskih ciljev« (Weber v Haralambos in Holborn, 1999:280). Vendar pa je v sodobnih družbenih razmerah (znanih pod različnimi imeni, kot so visoka modernost, pozni kapitalizem, postindustrijska družba itd.) potrebna »nadgraditev« omenjene birokratske organiziranosti v smislu oblikovanja kapacitet za reševanje problemov v turbulentnem in spremenljivem okolju. To se nanaša na sposobnost strateškega načrtovanja in koordinacije, predvsem v smislu Willkejevega koncepta kontekstualne regulacije (Willke, 1993), kjer politika sodeluje pri reševanju problemov na različnih področjih oz. delnih sistemih, ob tem, da si le-teh ne skuša podrediti, ampak nastopa z njihovimi nosilci v partnerskem odnosu.

Za uspešno opravljanje omenjenih funkcij je v prvi vrsti pomembna kompetenca ljudi v državnih institucijah, pa naj gre za državno upravo ali za ostale javne institucije, kot je npr. pravosodje. Le-ta pa je predvsem odvisna od kriterijev rekrutacije na položaje v teh institucijah in napredovanja znotraj njih, se pravi od tega, ali prevladujejo meritokratski kriteriji, kot so ustrezna izobrazba ter osebne lastnosti (poštenost, vestnost, dinamičnost itd.), ali pa morebiti nepotizem in klientelizem, se pravi rekrutacija na podlagi sorodstvenih, političnih in ostalih lojalnostnih kriterijev. Poleg tega pa je potrebna določena avtonomija državnih institucij tako glede omenjenih kriterijev rekrutacije (ki naj bi se oblikovali v skladu s specifičnimi zahtevami, ki so postavljene pred določeno službo, ne pa bili vsiljeni od zunaj) kot tudi v smislu samostojnosti odločanja, seveda v okviru zakonsko določenih pristojnosti. Pri tem ne gre le za relativno neodvisnost državne administracije od neposrednega vmešavanja politike v ožjem smislu (predvsem političnih strank, še posebej vladajočih), ampak za sposobnost kljubovati pritiskom različnih vplivnih družbenih skupin oz. lobijev – predvsem tistih z ekonomskega področja –, ki bi lahko svoje resurse izkoristili za uveljavitev parcialnih interesov.

Pri opredelitvi razmerja med »efektivnostjo« in »učinkovitostjo« se je potrebno zavedati, da sta to zelo široka pojma, med katerima je težko potegniti ostro mejo, saj se ju pogosto uporablja kot sinonima. Na tem mestu se gre opreti na Etzionijevo razlikovanje med pojmom »effectiveness« in »efficiency«, pri čemer se prvi nanaša na stopnjo uresničenosti ciljev (organizacije), drugi pa stroške, s katerimi so bili proizvedeni določeni rezultati (Etzioni, 1964:4). V našem primeru je učinkovitost širši pojem in se v veliki meri ujema z »effectiveness«, saj se nanaša na splošne razvojne cilje, medtem ko je pojem učinkovitosti bolj specifičen in se nanaša na sposobnost čim optimalnejšega uresničevanja omenjenih ciljev (tu so določene podobnosti z »efficiency«).

Pojem *transparentnosti* označuje razvidnost razmerij med različnimi institucionalnimi akterji, zagotavljanje obnašanja v skladu s konsenzualno sprejetimi družbenimi normami pravičnosti na različnih sistemskih področjih in sankcioniranje kršitev teh norm. Transparentnost se sicer delno prekriva z učinkovitostjo – npr. v smislu učinkovitosti institucij pravne države, vendar pa ima vseeno svojo specifično naravo, ki jo ni mogoče zvesti nanjo. Tako lahko neka državna služba in posamezniki, ki jo sestavljajo, posedujejo velike kapacitete in sposobnosti za doseganje določenih ciljev (in so potemtakem »učinkoviti«), vendar pa te svoje kapacitete uporabljajo v nelegitimne in s stališča skupnega dobrega škodljive namene ali pa jih celo usmerjajo v demontažo demokratičnih institucij.

Vsekakor je karakter političnega in nasploh družbenega življenja v veliki meri odvisen od delovanja pravne države. Pravna ureditev, ki pomeni regulacijo razmerij, odnosov in aktivnosti na vseh ključnih področjih družbenega življenja, namreč predstavlja temelj, brez katerega si funkcioniranja družbe sploh ni mogoče zamisliti. V moderni kompleksni družbi sta obseg in zapletenost zakonodaje zadobila še posebej velike razsežnosti, saj mora le-ta regulirati veliko število medsebojno različnih dejavnosti. V takšnih razmerah imajo institucije pravne države nadvse pomembno vlogo. Zagotavljati morajo namreč pravno varnost, s tem, da posameznike, skupine in organizacije preko ustreznega sistema sankcij »silijo« k spoštovanju splošno veljavnih

»pravil igre«. Po drugi strani pa je njihova nič manj pomembna naloga varovanje pravic in svoboščin ljudi, predvsem nasproti nosilcem politične in ekonomske moči. Tako lahko rečemo, da je vloga institucij pravne države na eni strani v omejevanju svobode, po drugi strani pa v njeni zaščiti. Vendar pa to ni v medsebojnem neskladju, saj je omejevanje »absolutne« svobode enih, se pravi svobode, ki se izrodi v samovoljo, pogoj svobode drugih in skupnosti kot celote.

Pomemben »notranji« vidik transparentnosti politike je razvidnost odnosov med glavnimi političnimi akterji. To se nanaša na jasno normativno razmejitev pristojnosti med institucijami in vejami oblasti ter ravnanje nosilcev političnih funkcij v skladu z temi pravili (kar pomeni, da se le-ti držijo normativno določenih vlog). V primeru transparentnih političnih razmerij potekajo postopki sprejemanja odločitev v skladu s za to določenimi pravili, tako da se različni politični akterji izogibajo poseganja na področja, ki niso v njihovi pristojnosti, ob tem pa je tudi jasna odgovornost za sprejete odločitve.

Z vprašanjem transparentnosti je tesno povezana problematika korupcije. Korupcija, ki jo najenostavneje definiramo kot zlorabo javnih resursov v zasebne namene (Thomas et al., 2000:137), je eden najevidnejših indikatorjev neveljavljenosti načel pravne države in posledično nespoštovanja deklariranih pravil ravnanja. Odsotnost jasno določenih pravil in postopkov odločanja ter neodgovornost javnih funkcionarjev so namreč neizogibna podlaga za razmah korupcije. Gre za različne vrste praks, usmerjenih v nelegitimno pridobivanje koristi, ki segajo na številna področja državnega in javnega sektorja. Po opredelitvi raziskovalcev Svetovne banke obstajajo tri dimenzije korupcije: 1. administrativna korupcija, ki označuje zlorabo obstoječih zakonov in pravil s strani državnih funkcionarjev v pridobitne namene (denimo izsiljevanje podkupnin za opravljanje določenih storitev), 2. koruptivna zloraba javnih sredstev (»public procurement corruption«), kjer gre za alokacijo javnih resursov, izvedeno na koruptivni osnovi (denimo podeljevanje javnih koncesij, pogodb itd. kot posledica podkupovanja), in 3. »zajetost« države s strani posebnih interesov (»state capture«), ki se nanaša na vpliv na odločitve nosilcev oblasti (ministrstev, javnih agencij, parlamenta, sodišč) preko različnih koruptivnih dejanj (Hellman, Jones in Kaufman, 2000; Hellman et al., 2000).

Korupcija predstavlja eno najresnejših ovir družbenem razvoju, saj pomeni izgubo velike količine potencialov in resursov, ki bi bili lahko uporabljeni v razvojne namene. Tudi z vidika demokratičnosti ima korupcija negativne posledice. Deluje namreč proti načelom družbene enakosti, saj so v koruptivnih razmerah socialno šibke skupine, ki ne posedujejo zadostnih sredstev za podkupovanje, tiste, ki jim je otežen dostop do javnih dobrin in storitev, katere naj bi bile načeloma dostopne vsem. Takšne razmere pa predstavljajo tudi grožnjo svobodi, saj si tisti, ki imajo ustrezne resurse, lahko za doseg svojih ciljev lahko privoščijo kršenje zakonov in (tudi nasilno) poseganje v pravice drugih.

3. Razmerja med komponentami

Obravnavane tri komponente zajemajo področje politike v vsej njegovi kompleksnosti, saj opredeljujejo stanje na treh ravneh: strukturno-institucionalni (institucionalna ureditev političnih razmerij), procesno-akcijski (politična dinamika,

tj. politični procesi in dejavnosti političnih akterjev), ter kulturno-vrednotni (kompleks različnih vrednotnih in normativnih elementov, povezanih s posameznimi vidiki politike). Pojem obstojnosti sistema se veže tako na trdnost institucionalnega reda, aktivnosti proponentov in nasprotnikov sistema kot tudi na zasidranost (demokratskih) političnih vrednot. Stopnja inkluzivnosti je odvisna tako od normativne ureditve (kanali participacije in kompeticije), participativne vrednotne naravnosti državljanov kot tudi od vedenja političnih akterjev (predvsem političnih strank). Efektivnost politike pa je tudi odvisna od ustreznosti institucionalno-normativne ureditve ter vrednotne naravnosti in obnašanja tako nosilcev političnih funkcij kot tudi skupnosti kot celote (ponotranjena pravna kultura, privrženost skupnemu dobremu).

Predstavljena konceptualizacija politične stabilnosti je seveda v določeni meri idealnotipska, kar pomeni, da meje tako med komponentami kot tudi med posameznimi njihovimi elementi pogosto niso jasne in da prihaja do določenih prekrivanj, poleg tega pa lahko obstaja dokaj visoka stopnja medsebojne povezanosti in odvisnosti med njimi. Tako brez določene obstojnosti sistema demokratično politično življenje sploh ni mogoče. Uspešno delovanje pravne države in učinkovitost politike sta nujna tako za obstojnost sistema kot za njegovo inkluzivnost. Na drugi strani pa ima inkluzivnost v smislu aktivne vloge državljanov in tekmovanja političnih akterjev za njihovo podporo (ki vsaj do določene mere pomenita nadzor državljanov nad politiko) za posledico večjo učinkovitost in transparentnost pri vodenju politik.

4. Nekaj sklepnih misli

Pri preučevanju kvalitete demokracije se je potrebno zavedati težavnosti tega početja. To je namreč kompleksen in mnogoplasten fenomen, pri katerem imamo opraviti z različnimi opredelitvami glede tega, kako vse sodi v njegov okvir. Poleg tega pa je v veliki meri vrednotno »obtežen«, zato se v nobenem primeru ni mogoče izogniti določeni meri subjektivnosti. Tudi predstavljeni model je le eden od možnih, pri čemer gre predvsem za poskus konceptualizacije obsežne problematike politične stabilnosti, ki bi lahko služil za izhodišče nadaljnjemu raziskovanju. Oblikovan je namreč tako, da je na njegovi podlagi možno opraviti komparativno empirično evalvacijo različnih vidikov, povezanih s stanjem demokracije, saj zajema fenomen demokracije na karseda celovit način.

V tem smislu je koncept politične stabilnosti uporaben za ocenjevanje demokratizacijskega napredka tistih družb, ki so bile dolgo časa podvržene različnim nedemokratskim režimom in ki se nahajajo v procesu korenite politične transformacije (to velja tudi za nekdanje socialistične družbe). Dejstvo je namreč, da zgolj uvedba institucionalnega sistema, lastnega demokratični ureditvi, za uspešno demokratizacijo ne zadostuje (čeprav je nujna), ampak je potrebna vzpostavitev različnih »kvalitativnih« elementov, kot so državljanska participacija, dinamičen sistem političnih asociacij, kompetentnost in nepristranskost državnih institucij, odsotnost zajetosti države s strani posebnih interesov (pa tudi obratno, tj. odsotnost obvladovanja različnih družbenih področij s strani države) itd., ki omogočajo vzdržen razvoj demokracije kot sicer neizogibno »nestabilne« oblike politične ureditve.

Opombe

1. Če je bilo leta 1974 med 145 državami sveta 39 demokracij (kar je pomenilo 27% vseh samostojnih držav), jih je bilo leta 2001 med 192 državami 121 (63% vseh držav), kar pomeni, da je delež demokratičnih držav zrasel za več kot dvakrat (Diamond, 1999:25).
2. V špansko govorečem prostoru obstaja izraz »demokradura« (gre za besedno skovanko, ki bi jo lahko prevedli kot »trda demokracija«), ki označuje tovrstno obliko omejene in neliberalne demokracije (O'Donnell in Schmitter, 1986).
3. Sam pojem politične stabilnosti je namreč »vrednotno nevtralen« v smislu, da ga je moč aplicirati tako na demokratične kot nedemokratične oblike političnih ureditev. Zato moramo poudariti, da se naša opredelitev politične stabilnosti nanaša izključno na demokratični politični kontekst.
4. Pri Lijphartu se koncept politične stabilnosti nanaša na štiri vidike političnega sistema: vzdrževanje sistema (system maintenance), civilni red (civil order), legitimnost in učinkovitost (Lijphart, 1977:4)
5. Vendar pa je potrebno vedeti, da je splošna volilna pravica pojav, ki je relativno novega datuma. V večini držav zahodne in severne Evrope je bila splošna moška volilna udeležba uvedena ob koncu 19. in ob začetku 20. stoletja. V Združenih državah Amerike je bila splošna moška volilna pravica udeležena sicer že v 30. letih 19. stoletja, vendar pa se je nanašala le na belopolte moške (črnci in domorodni Indijanci pa so bili iz političnega procesa izločeni). Ženske pa so v večini evropskih držav – tudi tistih, ki so sicer imele demokratični politični sistem – dobile volilno pravico po prvi ali celo šele po drugi svetovni vojni. Švica pa je kot zadnja evropska država uvedla žensko volilno pravico leta 1971.
6. To se nanaša predvsem na skupine z družbene margine, ki nimajo zadostnih resursov za artikulacijo lastnih, v politiki praviloma zapostavljenih interesov. V tem primeru je potrebno oblikovanje politik (izobraževalnih, ekonomskih itd.), usmerjenih v krepitev njihovega samoorganizacijskega potenciala.
7. Tako je denimo v Angliji kot zibelki moderne evropske demokracije prišlo do dokončne institucionalizacije političnega tekmovanja (med whigi in torijci) že v drugi polovici 17. stoletja, medtem ko je bila splošna volilna pravica za odrasle uvedena šele po prvi svetovni vojni.
8. Tako je Locke smatral, da pripadajo ljudem določene pravice, ki so naravne, se pravi, da jim pripadajo »po rojstvu« in ki jih oblast ne sme kršiti. To so pravica do življenja, pravica do svobode in pravica do lastnine (Locke v Birch, 2001:142).
9. Gre za sklop pravno-političnih razmišljanj, katerih glavna preokupacija je vprašanje, kako vzpostaviti takšen sistem oblasti, da bo le-ta omejena in da ne bo mogoče samovoljno poseganje v temeljne pravice in svoboščine posameznika (Matteucci, 1999:226).
10. Omenjeni tipi pravic se v veliki meri ujemajo s konceptov državljanstva, kot ga je oblikoval T.H. Marshall (1950). Po njegovem mnenju se na koncept državljanstva vežejo trije tipi pravic: državljske, politične in socialne. Državljske pravice so njeni pogoj individualne svobode in jih zato v modernih državah štiti zakon. Politične pravice zagotavlja pravico do sodelovanja v procesu izvajanja oblasti, bodisi v obliki oddajanja volilnih glasov bodisi v obliki kandidiranja za oblastne funkcije. Socialno komponento državljanstva pa tvori pravica do ustreznega življenjskega standarda.
11. Če se govorimo v smislu Parsonsove sistemske AGIL sheme, po kateri sestavljajo družbo podsistemi adaptacije, doseganja ciljev, integracije in vzdrževanja obrazcev (več o tem glej Parsons, 1991), potem lahko rečemo, da gre predvsem za funkcijo doseganja ciljev, delno pa tudi integracije.

Literatura

- Adam, Frane (1994): *After Four Years of Democracy: Fragility and Stability*. Družboslovne razprave, 15-16: 35-50.
- Beetham, David (1991): *The Legitimation of Power*. Houndmills: MacMillan.
- Berelson, Bernard, Paul Lazarsfeld in William McPhee (1955): *Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*. Chicago: University of Chicago Press.
- Birch, Anthony (2001): *Concepts and Theories of Modern Democracy*. London & New York: Routledge.
- Dahl, Robert A. (1971): *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven&London: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1989): *Democracy and its Critics*. New Haven&London: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1998): *On Democracy*. New Haven & London: Yale University Press.
- Diamond, Larry (1999): *Developing Democracy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Etzioni, Amitai (1964): *Modern Organizations*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Haralambos, Michael in Holborn, Martin (1999): *Sociologija. Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
- Hellman, Joel, Jones, Geraint and Kaufman, Daniel (2000): »Seize the State, Size the Day«: State Capture, Corruption nad Influence in Transition. World Bank & European Bank for Reconstruction and Development.
http://www.worldbank.org/wbi/governance/working_papers.htm. 17.5. 2001
- Hellman, Joel, Jones, Geraint, Kaufman, Daniel in Schankerman, Mark (2000): *Measuring Governance, Corruption and State Capture*. World Bank & European Bank for Reconstruction and Development.
http://www.worldbank.org/wbi/governance/working_papers.htm. 17.5. 2001
- Huntington, Samuel (1969): *Political order in changing societies*. New Haven&London: Yale University Press.
- Huntington, Samuel (1993): *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman&London: University of Oklahoma Press.
- Lane, Jan-Erik in Ersson, Svante O. (1987): *Politics and Society in Western Europe*. London: SAGE Publications.
- Lijphart, Arend (1977): *Democracy in Plural Societies*. New Haven: Yale University Press.
- Lipset, Seymour M. (1959): *Political Man: the Social Bases of Politics*. Bombay: Vakils, Feffer and Simons.
- Marshall, T.H. (1950): *Citizenship and social class*. Cambridge: University Press.
- Matteucci, Nicola (1999): *Novoveška država*. Ljubljana: FDV.
- Neumann, Franz (1992): *Demokratska i autoritarna država*. Zagreb: Naprijed.
- O'Donnell, Guillermo (1998): *Horizontal Accountability in New Democracies*. *Journal of Democracy*, 9(3): 112-126.
- O'Donnell, Guillermo in Schmitter, Philippe C. (1986): *Transition from Authoritarian Rule. Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*. Baltimore&London: The John Hopkins University Press.
- Parsons, Talcott (1991): *Društva*. Zagreb: Biblioteka August Cesarec.
- Sartori, Giovanni (1987): *The Theory of Democracy Revisited*. New Jersey: Chatham House Publishers.

- Schmitter, Phillippe C. (1999): The Limits of Horizontal Accountability. V: Larry Diamond, Marc F. Plattner in Andreas Schedler (ur.), The Self-Restraining State, 59-62. Boulder&London: Lynne Rienner Publishers.
- Smith, David (1980): Participation in Social and Political Activities. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Soltan, Karol E. (1999): Civic Competence, Attractiveness and Maturity. V: Stephen L. Elkin in Karol E. Soltan (ur.), Citizen Competence and Democratic Institutions. 17-37, University Park: The Pennsylvania State University Press.
- Thomas, Vinod et al. (2000): The Quality of Growth. New York: Oxford University Press.
- Weber, Max (1997): The Theory of Social and Economic Organisation. New York: The Free Press.
- Willke, Helmut (1993): Sistemska teorija razvitih družb. Ljubljana: FDV.
- Zakaria, Fareed (1997): The rise of illiberal democracy. Foreign Affairs, 76 (6): 22-43.

Avtorjev naslov:

Dr. Matevž Tomšič, docent
Fakulteta za družbene vede
Kradeljeva pl. 5
1000 Ljubljana
email: matevz.tomsic@uni-lj.si

*Rokopis prejet februarja 2003, dokončno sprejet marca 2003.
Po mnenju uredništva je članek uvrščen v kategorijo
izvirni znanstveni članek (s kvalitativno argumentacijo).*